

Deák Vivien – Kajdi László – Nemeckó István – Végső Tamás

Mennyibe kerülnek valójában a készpénzes fizetések?

A pénzforgalom evolúciója folyamatos, így egyre több és fejlettebb opció közül választhatjuk ki az egyes fizetési helyzetekben az egyénileg preferált fizetési módot és eszközt, hiszen napjainkban már néhány másodperc alatt utalhatunk pénzt, érintésmentesen fizethetünk kártyával, vagy akár okostelefonnal vagy okosórával. Mivel a pénzforgalom hatékonysága jelentős mértékben hozzájárul a gazdaság teljesítményéhez és versenyképességéhez, így annak nyomon követése érdekében a Magyar Nemzeti Bank (MNB) 2009 után 2019-2020 folyamán ismét felmérte az egyes fizetési módok társadalmi költségét. A felmérések alapján tanulmány, illetve kétrészes cikksorozat is készült, melynek első részében az elektronikus fizetések esetében történt hatékonyságnövekedést mutattuk be, míg a második részben a készpénzes folyamatokat, illetve azok pénzforgalomra gyakorolt hatását ismertetjük részletesebben.

Magyarországon a készpénzes fizetések elektronikus műveletekhez viszonyított részaránya, és gazdaságban betöltött szerepe folyamatos csökkenést mutat, mivel **2009 és 2019 között** a készpénzes tranzakciók becsült darabszáma mintegy harmadával nőtt, a kártyás fizetések száma viszont több mint ötszörösére emelkedett. Ugyanakkor **2009 és 2019 között a forgalomban lévő készpénzállomány közel háromszorosára bővült.** Mindez nem ellentmondás, mivel a készpénz és az elektronikus fizetések nem egymás tökéletes helyettesítői, mert a készpénzt nem csak fizetési célra használja a lakosság. Az elmúlt évtizedben megnövekedett készpénzkereslet is arra utal, hogy **az egyre növekvő készpénzigény háttérében az óvatossági, megtakarítási célú felhalmozás állhat.** Azonban ezzel együtt is igaz, hogy a csökkenő dominancia ellenére, a készpénz még napjainkban is a leggyakrabban használt fizetési mód hazánkban. A kapcsolódó infrastruktúra kiforrottsága miatt ezen fizetőeszköz esetén kevésbé jellemzőek a látványos innovációk, azonban ezzel együtt is azonosíthatóak olyan tényezők, illetve folyamatok, melyek az elmúlt évek során hozzájárultak a készpénzciklus hatékonyságának növekedéséhez, valamint a készpénzhasználat társadalmi költségeinek mérsékléséhez.

Az elmúlt évtizedben az MNB szabályozási intézkedései nyomán megvalósult a bankjegyfeldolgozás teljes gépesítése, valamint a piaci szereplők kooperációjának ösztönzése által hatékonyabbá vált a hitelintézetek és a jegybank közötti készpénzes tranzakciók lebonyolítása, illetve csökkent a szállítási műveletek száma. Emellett a 2014-2019 között lezajlott bankjegycsere révén nőtt a papírpénzek átlagos élettartama, mérsékelve a gyártási szükségleteket. A hitelintézetek esetén

jelentősen hozzájárulhatott a költségek csökkenéséhez, hogy a 2010-es évek elejétől kezdve több hullámban zajlottak jelentős mértékű fiókbezárások, bár ez a jelenség, amelyet az ATM-hálózat bővülése csak részben kompenzált, a lakosság készpénzhez jutása szempontjából nem tekinthető kedvezőnek. Pozitív fejleményként tarthatjuk számon azonban a befizetett bankjegyek automatikus jóváírására és visszaforgatására is alkalmas berendezések megjelenését, melyek révén az ügyfelek a pénztári nyitvatartási időn kívül is végezhetnek készpénzes műveleteket, a bankok számára pedig csökkent az automaták üzemeltetésének költsége.

A szabályozási környezetet tekintve az elmúlt évtized legfontosabb változása a pénzügyi tranzakciós illeték bevezetése, illetve az ehhez kapcsolódóan 2014 óta a havonta legfeljebb két alkalommal, összesen 150 000 forintig garantált ingyenes készpénzfelvétel volt. Ennek eredményeként jelentősen visszaesett a készpénzfelvételi tranzakciók darabszáma, ugyanakkor megnőtt az egy alkalommal felvett készpénzmennyiség. Bár az intézkedés által a készpénzfelvételekhez kapcsolódó változó költségek arányosan csökkentek, azonban a nem elhanyagolható mértékű fix költségtételek miatt az egy készpénzfelvételre jutó társadalmi költségek számottevően emelkedtek.

De mi is az a társadalmi költség? Amint a cikksorozat előző részében is bemutattuk, a fizetési módok társadalmi költsége a különböző szereplők saját költségeiből áll össze, ezalatt elsősorban időráfordítást (például a pénztárosok, banki dolgozók munkaideje vagy az ATM-hez való eljutás időigénye), illetve eszközberuházást (például a pénztárgépek, kártyaolvasók beszerzésének költsége) értve. Nem vesszük tehát figyelembe az egymás részére fizetett díjakat (mint például a fogyasztók és a kereskedők banki költségeit), hiszen ezek az egyik szereplőnél kiadást, a másikonál azonban bevételt jelentenek, össztársadalmi szinten kiegyenlítve egymást. Jelen felmérés során a társadalmi költség a lakosság, a kiskereskedők, a vállalatok, a bankok, az MNB, a készpénzlogisztikai cégek és a magyar állam vonatkozó költségeinek összegeként került kiszámításra.

1. táblázat: A legfontosabb fizetési módok egy tranzakcióra jutó (fajlagos) társadalmi költségei forintban

	Készpénz	Kártya	Átutalás
2019 (korrigált)	67	109	228
2009	74	201	270

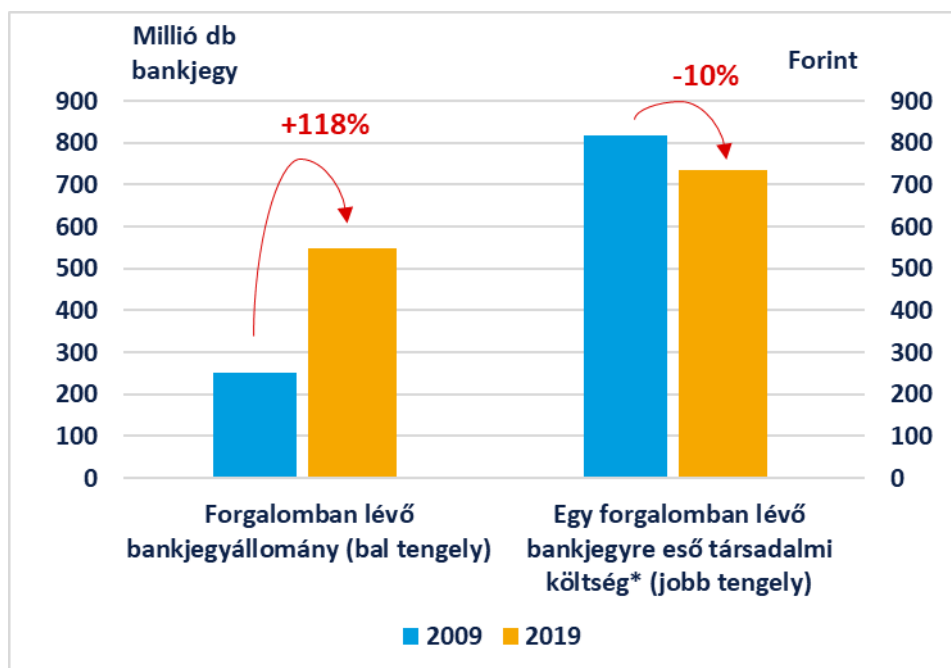
A cikksorozat előző részében ismertetett eredmények alapján (lásd 1. táblázat) a korábban bemutatott folyamatok következtében **a készpénzhasználat egy tranzakcióra jutó korrigált társadalmi költsége 2009 és 2019 között mintegy 10 százalékkal csökkent.** A hatékonyságnövekedés mértéke elmarad ugyan az elektronikus fizetési módok esetén tapasztaltaktól, az egy tranzakcióra jutó társadalmi költség azonban a kártyahasználathoz viszonyítva továbbra is közel 40 százalékkal alacsonyabb, az átutalásokhoz képest pedig eléri a 70 százalékot is. **Az adatok helyes értelmezéséhez elengedhetetlen annak figyelembevétele, hogy továbbra is készpénzes tranzakcióból történik a legtöbb (az összes tranzakció körülbelül 70 százaléka), ami az egy tranzakcióra jutó költséget nagy mértékben befolyásolja. Érdemes továbbá kiemelni, hogy az elektronikus tranzakciók számának várható dinamikus bővülése az elkövetkező években tovább csökkenti majd a készpénz költségelőnyét.**

A készpénzhez kapcsolódó társadalmi költségek értelmezése során fontos továbbá tekintettel lenni néhány speciális szempontra is:

- a készpénz a gazdaságban nem csupán fizetési, hanem felhalmozási szerepet is betölt
- az elektronikus fizetésekkel ellentétben a készpénzes fizetéshez kapcsolódó költségek függenek a tranzakció értékétől, valamint a lebonyolításhoz használt bankjegy- és érmemennyiségtől is

Ezen tényezők kiküszöbölésében segíthet, amennyiben a készpénzhasználat fajlagos költségét nem a tranzakciószámokra, hanem a forgalomban lévő bankjegyállomány nagyságára vetítve számoljuk (lásd 1. ábra).

1. ábra: A készpénzhasználat forgalomban lévő bankjegyállományhoz viszonyított fajlagos éves költsége

*Tényleges, ár- és bérváltozásokkal nem korrigált költségadatok alapján

Az egy darab forgalomban lévő bankjegyre vonatkoztatott fajlagos költség 2009 és 2019 között mintegy 10 százalékkal csökkent, alátámasztva a korábban bemutatott hatékonyságnövekedést. Az eredmények megerősítik, hogy a készpénzállomány elmúlt években tapasztalt dinamikus bővülése nem vonta maga után a kapcsolódó társadalmi költségek egyenesen arányos növekedését, melyben igen jelentős szerepet játszik, hogy a forgalomban lévő bankjegyek számottevő része nem fizetési, hanem megtakarítási célokat szolgál.

Az MNB felméréssorozatának legfontosabb tanulsága, hogy amennyiben az egyes fizetési módok fajlagos társadalmi költségeit a vizsgált időszakban tapasztalt bér- és árszínvonal változással korrigáljuk, a készpénz, a kártya, valamint az átutalás esetén is hatékonyságnövekedés volt azonosítható, mely különösen a kártyahasználat esetén kiugró mértékű, elsősorban a dinamikus növekvő tranzakciószámoknak köszönhetően. Bár ösztársadalmi szinten továbbra is a készpénz tekinthető a legolcsóbb fizetési módnak, a következő években az elektronikus forgalom bővülésével a kártyahasználat, valamint az átutalás egy tranzakcióra jutó költségei várhatóan tovább csökkennek majd. Az eredmények azt is egyértelműen alátámasztják, hogy a társadalmi optimum növelhető azzal, ha az elektronikus fizetések aránya emelkedik, ugyanakkor ez nem indokolja a készpénzes infrastruktúra szűkítését, mivel a készpénzigény túlmutat a kizárólag fizetési célú felhasználáson.

„Szerkesztett formában megjelent a Portfolio.hu oldalon 2022. július 19-én.”